

Svět a změna

Naše běžná a dokonce každodenní zkušenost se světem kolem nás nám téměř sugeruje, že se všechno mění, že je všechno v pohybu, takže to považujeme přímo za samozřejmé. Teprve praxe nás učí využívat toho, že některé věci jsou stálejší než jiné, a tedy také jakémusi praktickému oceňování této relativní stálosti. Z tohoto původně jen praktického oceňování se však jakoby emancipoval jakýsi přímo bytostný zájem přinejmenším některých lidí (kteří měli možnost tento zájem pečlivěji sledovat) o to, kam až tato relativní stálost sahá. Původně ani nešlo o stálost ve smyslu neměnnosti, ale stálost opakování (nejnápadnější případy takového opakování se odehrávaly především na obloze, ale také v podobě opakujících se jevů třeba klimatických, vracejících se období dešťů a záplav a podobně). Zájem o vyslovenou, či přesněji: jasně a zřetelně míněnou neměnnost byl nejspíš vyvolán tím, že si lidé začali uvědomovat svou smrtelnost (na kterou pochopitelně žádné zvíře „nepomyslí“, dokud se opravdu neocitne na „konci“). Nejslavnějším literárním dokladem usilování o nesmrtelnost po zkušenosti se smrtí nejbližšího člověka je epos o Gilgamešovi; předpokladem takového usilování je však nahlédnutí toho, že nesmrtelnost není samozřejmá, tj. že život není věčný, věčně pokračující (byť v jiných podobách). Tuto druhou alternativu vidíme třeba u Babyloňanů nebo Egyptanů, ale také u Číňanů a mnohde jinde, a později třeba u starých Řeků (představy o „životě“ po smrti, v podsvětní říši apod.) Vidíme tak dvě varianty: svět je plný změn, ale tím nejpodstatnějším je to, co se nemění – anebo to, co se stále stejně nebo aspoň přibližně stejně opakuje. (V tom je zakotvena také myšlenka stálého návratu téhož, kterou nacházíme snad u všech pokročilých mýtů). V celém to vývoji je pozoruhodná právě ta odlišnost od toho, jak se k měnícímu se světu vztahují živočichové (a nepochybně svým způsobem i rostliny): žábu nezajímá nehybná moucha, dokud se nepohne, a nezajímá ji ostatně ani nic jiného, co se nehýbe pokud si na ten pohyb zvykne jako na bezvýznamný), ale fakticky s tím, co se nemění nebo co se mění jen bezvýznamně, počítá, nepřímou a necíleně se na to všechno spoléhá, vlastně se o to opírá. Dějiny civilizací a kultur jsou však svědeckým dokladem toho, že člověk měl již odedávna zvláštní tendenci se shlížet v tom, co se nemění nebo čeho neměnnost se projevuje v naprosté pravidelnosti opakujících se jevů. A protože ve své nejbližším okolí takových pravidelností nacházel málo (a ještě na nich mohl pozorovat drobné až jemné změny), začaly jeho zraky stále víc směřovat k obloze, která se zdála – až na výjimky několika případů (oběžnic a zcela zanedbatelných jedinečných jevů) ukazovat naprostou stálost, i když v kruhovém pohybu. Teprve se stále většími znalostmi a také dokonalejšími způsoby měření se pak ukazovalo, že ani to, co se zdálo být příkladem a dokladem neměnnosti, nezůstává beze změny a bez pohybu. Dnes už nelze nikde v našem Vesmíru ukázat na nic, co by se nehýbalo a neměnilo. (A proto se někteří uchýlili k poukazování na tzv. „konstanty“ – což ovšem nejsou ani úkazy, ani jevy, a už vůbec ne „reálné předměty“.)

(Písek, 081119-2.)